

ประจักษ์รัฐบรรพชาโรส
ปรีดี พนมยงค์

ชอน จากปารีส ถึง กรุงเทพฯ

ประวัตรัฐบุรุษอาวโต ปรีดี พนมยงค์

ตอน

จากปารีส ถึงกรุงเทพ ฯ

คำบนต้น

จากข้อเขียนของข้าพเจ้าเกี่ยวกับเรื่องราวของท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่ ก็เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประชาชนและประเทศชาติในฐานะที่ท่านเป็นนักการเมืองที่มาจากสามัญชนและอุทิศชีวิตเพื่อรับใช้สามัญชนตลอดมา ทำให้มีเสียงต่อว่าจากคนบางคนมาเข้าหุข้าพเจ้าเป็นทำนองว่า

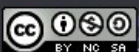
ข้าพเจ้าเขียนแต่เรื่องเชิดชูยกย่องท่านปรีดี ๆ ทำไมจึงไม่เขียนตำหนิติเตียนบ้าง เสียงต่อว่าที่เข้ามาหุข้าพเจ้าดังกล่าวนั้นถึงแม้จะเป็นเสียงเสมือนเพียงน้ำหยดเดียวในมหาสมุทรแต่ข้าพเจ้าก็รับฟังด้วยความยินดี และถือว่าผู้ที่ต่อว่าที่มีอยู่เพียงน้อยนิดเหล่านั้นมีเจตนาดีต่อท่านปรีดี ๆ และข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าขอถือโอกาสขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย และขอเรียนชี้แจงให้ทราบว่า

ในการเขียนและพิมพ์เรื่องราวท่านปรีดี ๆ ให้ปรากฏต่อสาธารณชนนั้น ข้าพเจ้าทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รายงานเรื่องราวที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาและค้นพบอย่างมีหลักฐานเท่านั้น

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

(๒)

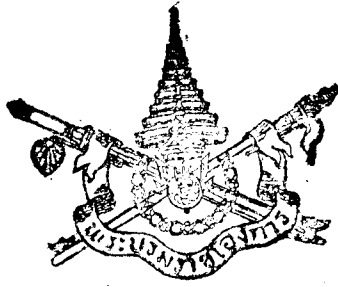
และส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับประเทศชาติและประชาชนดังกล่าวข้างต้น และข้าพเจ้าก็จะเล่าเรื่องราวของท่านเฉพาะแต่ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของปวงชนเท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงทำหน้าที่แต่เพียงคนจุดดวงประทีปเพื่อให้เกิดแสงสว่างขึ้นในที่มืด เมื่อแสงสว่างของดวงประทีปได้เจิดจ้าและสาดแสงขับไล่ความมืดไปแล้ว “ทุกสิ่งทุกอย่าง” ที่ถูกความมืดครอบคลุมมาช้านานก็จะปรากฏแก่สายตาของท่านเอง ข้าพเจ้าไม่มีส่วนที่จะเข้าไปจัดการกับ “ทุกสิ่งทุกอย่าง” เหล่านั้น ให้สกปรกโสมนหรือสอาดบริสุทธิ์ ให้เป็นสิ่งที่งามน่าเชิดชวยกย่องหรือเป็นสิ่งชั่วร้ายน่าคว่ำบาทถม ข้าพเจ้าเพียงแต่ทำให้แสงสว่างเกิดขึ้นเท่านั้น และเท่านั้น ส่วนท่านที่อยู่รอบ ๆ จะเห็น “ทุกสิ่งทุกอย่าง” เป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับสายตาของท่านว่าจะบอดสีหรือไม่บอดสีจะมีอคติหรือไม่

โดยประการสำคัญ ข้าพเจ้ามีหน้าที่ทำความจริงให้ปรากฏ ในฐานะประชาชนคนไทยคนหนึ่ง ที่ศรัทธาเลื่อมใสในระบอบประชาธิปไตย และเชิดชูสัจจะด้วยความสำนึกในบุญคุณของคณะราษฎร ที่ยอมเสี่ยงกับการถูกตัดหัวเจ็ดชั่วโคตร ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ ๒๔ มิถุนา ฯ เพื่อนำอำนาจธิปไตยมามอบแก่ปวงชนชาวไทย ถึงแม้ว่าจะยังไม่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์ แต่การกระทำของคณะราษฎรก็เป็นการจัดตั้งกันที่ดีเป็นบุคคลและเป็นบุญคุณแก่ราษฎรทั้งหลาย รวมถึงทาสที่ไม่ยอมปลดปล่อยหรือพวกที่โง่เขลา คณะราษฎรด้วย

และ ณ ที่นี้ข้าพเจ้าขอประกาศให้ท่านที่ถือว่าข้าพเจ้าในกรณีดังกล่าวนี้ได้โปรดช่วยกันค้นหาหลักฐานความที่น่าตำหนิติเตียน หรือความไม่ดีไม่งามของท่านปรีดี ฯ ในด้านที่เกี่ยวกับประชาชนและประเทศชาติแจ้งให้ข้าพเจ้าทราบด้วยเถิด และถ้าเป็นความจริงมีหลักฐานเชื่อถือได้ข้าพเจ้าก็จะทำให้ปรากฏต่อไป แต่ ณ ที่นี้ขอเชิญท่านใช้วิจารณญาณพิจารณาพระบรมราชโองการดังต่อไปนี้พลาง ๆ ก่อนอีกครั้งหนึ่ง

(ค)

ประกาศ อานันทมหิดล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้
ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการ
แผ่นดินในตำแหน่งสำคัญมาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทน
ราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่ นายปรีดี
พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและความจงรักภัก
ดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความ
ปรีชาสามารถ บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐ
บุรุษอาวุโสและให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป
ทั้งนี้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน
ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรี

(ง)

อนึ่ง เนื่องจากราคากระดาษพิมพ์ และอุปกรณ์การพิมพ์ได้มีราคาสูงขึ้นถึงเกือบร้อยละยี่สิบแล้ว กระดาษพิมพ์จากกระดาษรีไซเคิล ๕๐ บาท เมื่อ ๒-๓ เดือนก่อน มาบัดนี้ราคาขึ้นสูงถึงรีไซเคิล ๑๗๐ บาท และมีที่คาดว่าจะขึ้นต่อไปอีก หนังสือพิมพ์รายวันหลายฉบับจึงต้องขึ้นราคา หรือไม่นั้นก็ต้องลดจำนวนหน้ากระดาษลง

หนังสือชุดเรื่องราวของท่านปรีดี ฯ ก็ประสบกับวิกฤตการณ์ทางกระดาษเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เช่นกัน และดูเหมือนจะยิ่งกว่าเสียอีก เพราะเราไม่มีโฆษณาสินค้าแต่ประการใด จึงจำเป็นต้องขอความกรุณาต่อท่านผู้อ่านทั้งหลายที่จะต้องเพิ่มราคา จาก ๒ บาท เป็น ๓ บาท คือเพิ่มขึ้นอีก ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์รายวันที่เพิ่มจาก ๑ บาท เป็น ๑.๕๐ บาท

การเพิ่มราคาหนังสือเป็นสิ่งที่พวกเราไม่อยากจะกระทำเลยพวกเราเช่นเดียวกับท่านผู้อ่านทั้งหลาย คืออยู่ในภาวะที่ได้รับความกระทบกระเทือนจากการขึ้นราคาของเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง พวกเราจึงเข้าใจและเห็นใจผู้อ่านที่ใครต่อใครจะทั้งหลายเป็นอย่างดี แต่ด้วยความจำเป็นอย่างไม่มีทางเลือกจึงต้องเพิ่มราคาเป็น ๓ บาท

หวังว่าท่านผู้อ่านทั้งหลายคงเข้าใจ และเห็นใจในความจำเป็นของการเพิ่มราคาค่าหนังสือครั้งนี้

ขอขอบคุณ

นายสุพจน์ คำนถะกุล

ก่อนหน้าที่ท่านปรีดี พนมยงค์ จะเดินทางออกนอกประเทศเมื่อ ๑๒
เมษายน ๒๔๗๖ ท่านได้ตอบข้อซักถามของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกำหนดระยะเวลา
กลับของท่านว่า

“ การเดินทางไปต่างประเทศคราวนี้ยังไม่มีกำหนดกลับเมื่อใด จนกว่า
รัฐบาลจะเรียกกลับ ”

ก็แหละบัดนี้รัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็น
ผู้ใหญ่ที่ท่านปรีดีฯ ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง ได้โทรเลขเชื้อเชิญให้ท่านปรีดีฯ
กลับเข้ามารับใช้มาตุภูมิ เพื่อความผาสุกของราษฎรและความสงบสันติของประเทศชาติและ
เพื่อความสำเร็จแห่งอุดมคติของคณะราษฎร คือ “ ประชาธิปไตย ”

ก่อนหน้าที่ท่านจะได้รับคำเชิญให้กลับประเทศจากรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลฯ ซึ่ง
ท่านปรีดีฯ เรียกจนเคยปากมาจนกระทั่งบัดนี้ว่า “ ท่านเจ้าคุณนายก ” ท่านได้บอกกับผู้ที่สื่อข่าว
แห่งสำนักข่าวรอยเตอร์ว่า ท่านจะยังไม่กลับสยามเว้นแต่จะมีผู้ขอรับรองมา เพราะขณะนี้ท่าน
มีโปรแกรมจะไปเยือนประเทศสเปนอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อศึกษาภาวะการเมืองและเศรษฐกิจของ
ประเทศนั้น ซึ่งทางสถานทูตสเปนประจำกรุงปารีสก็พร้อมที่จะวีซ่าหนังสือเดินทางให้ แต่

มาติดขัดด้วย ม.จ. อมรทัต อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ไม่กล้าออกหนังสือรับรองให้ และได้แจ้งความต้องการของท่านปรีดี ฯ มาให้ทางกรุงเทพ ฯ ทราบ ก็พอดีกับที่ท่านเจ้าคุณนายกได้โทรเลขเรียกตัวท่านกลับ จึงเป็นอันว่าแทนที่จะได้ไปเยือนสเปนตามความตั้งใจเดิม ท่านก็ต้องเดินทางกลับสยามตามความเรียกร้องของรัฐบาลและประชาชนไทย

ความจริงการกลับมาตุภูมิเพื่อรับใช้ชาตินั้น เป็นความปรารถนาอย่างยิ่งของท่าน แต่ที่ท่านไม่แสดงความกระตือรือร้นที่จะกลับในทันทีทันใดที่รัฐบาลพระยามโน ฯ สันอำนาจนั้นหาใช่เพราะความอวดดีและถือตัวแต่ประการใดไม่ แต่หากเพราะท่านยังไม่ไว้วางใจในสถานการณ์ นายไสว สุทธิพิทักษ์ อดีต ส.ส. นครศรีธรรมราชและอดีตเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (พล ร.ท. ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์) ได้บันทึกเรื่องราวตอนนีไว้ในหนังสือชื่อ “ดร. ปรีดี พนมยงค์ กับการปฏิวัติ” ว่า

“ดร. ปรีดี พนมยงค์ ภายหลังที่ได้เผ่าคอยเหตุการณ์และได้รับข่าวคราวจากเพื่อนร่วมตายแจ้งเหตุการณ์ในเมืองไทยแล้ว ก็ได้มีจดหมายถามมายังเพื่อนฝูง และโดยเฉพาะถามผู้ที่ทรงอำนาจอยู่ในเวลานั้นด้วย คำตอบที่ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ได้รับจากเพื่อนในกรุงเทพ ฯ ก็คือ ส่วนหนึ่งซึ่งส่วนมากเป็นฝ่ายพลเรือนต้องการให้กลับและให้กลับโดยเร็ว เพื่อเข้าร่วมในการบริหารประเทศ อีกส่วนหนึ่งไม่ต้องการให้กลับที่ไม่ต้องการให้กลับนี้ เป็นเพราะเพื่อนเหล่านั้นหวังดีก็มี โดยให้เหตุผลว่า ข้อกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ยังไม่ได้รับการพิสูจน์ชักพอกให้ชาวสยาม ควรรอไปจนกว่าเหตุการณ์แจ่มใสมากกว่านี้ ส่วนอีกพวกหนึ่ง ที่ไม่ต้องการให้กลับนั้นเป็นการไม่ต้องการให้กลับตลอดไป ทั้งนี้เพราะพวกนี้กันทำ ดร. ปรีดี ฯ เพราะเขาถือว่า ดร. ปรีดี ฯ เป็นคู่แข่งขั้นกับตนในทางการเมืองงาน และถ้า ดร. ปรีดี ฯ กลับมาเมืองไทยและเข้าบริหารแล้วความสามารถของ ดร. ปรีดี ฯ จะเป็นสิ่งที่กีดกันการแสวงหาอำนาจของเขา ซึ่งความข้อนี้สำหรับผู้ที่มีจิตใจเต็ม ไปกับความอิฉาธิบายโดยไม่คำนึงถึงอุดมคติและประโยชน์ของชาติแล้วเป็นสิ่งที่มิอยู่อย่างมา ตรงกันข้าม ดร. ปรีดี พนมยงค์

ไม่เคยแข่งขัน ไม่เคยเปิดขาใคร ตั้งหน้าทำความดีให้แก่ชาติ สร้างความเจริญให้แก่
ราษฎรและแก่ชาติตลอดมาและต่อไปตราบนานเท่าที่ชีวิตจะหาไม่”

ในที่สุดโดยเรือฮาโคนิมารุ ท่านปรีดีฯ พร้อมด้วยท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์
ศรีภรรยาของท่านก็ได้เดินทางออกจากฝรั่งเศสมุ่งสู่มาตุภูมิ เรือเดินมหาสมุทรลำดังกล่าวได้
ออกจากท่าเรือเมืองมาแซลส์ เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๑๖ หลังจากที่ได้ฝากสิ่งของมาในท้อง
ทะเลหลวงและแวะจอดตามท่าเรือในเส้นทางมาเป็นเวลากว่าครึ่งเดือน เรือฮาโคนิมารุจึง
ได้มาจอดเทียบท่าเรือสิงคโปร์ ณ วันที่ ๒๓ เดือนเดียวกัน

ก่อนที่ท่านจะเดินทางออกจากท่าเรือเมืองมาแซลส์ประเทศฝรั่งเศส ท่านได้มี
โทรเลขแจ้งถึงการเดินทางมาให้รัฐบาลทราบ รัฐบาลจึงได้จัดคณะผู้แทนไปต้อนรับท่านปรีดีฯ
ขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ เป็นหัวหน้าคณะ เป็นตัวแทนรัฐบาลออกไปต้อนรับ
ท่านปรีดีฯ ที่สิงคโปร์ เพราะในเวลานั้นเรือเดินสมุทรไม่ได้แวะเข้ากรุงเทพฯ จะต้องถ่ายเรือ
ที่สิงคโปร์เพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ต่อไป คณะผู้แทนรัฐบาลที่ไปต้อนรับท่านปรีดีฯ ได้เดิน
ทางจากกรุงเทพฯ ไปรอคอยต้อนรับ ตั้งแต่วันที่ ๑๘ เดือนเดียวกัน

ดังนั้นเมื่อท่านปรีดีฯ มาถึงสิงคโปร์ จึงได้พบกับคณะผู้แทนที่รัฐบาลส่งออกไป
ต้อนรับ ท่านปรีดีฯ และท่านผู้หญิง ได้ตรงเข้าทักทายคณะผู้ไปต้อนรับด้วยหน้าตายิ้มแย้ม
และผู้ไปต้อนรับทุกคนต่างก็มีใจปิติและเบิกบาน เพราะทุกคนไม่คาดคิดว่าจะได้กลับมาเห็น
หน้ากันอีกในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ และบางคนไม่คิดว่าจะได้พบกันอีกเสียด้วยซ้ำ แต่
ธรรมเนียมคุ้มครองผู้ประพาศธรรมอยู่ตลอดเวลา ท่านจึงทนน้ำไม่ไหลถูกไฟไม่ไหม้ ทั้งๆ ที่
ปวงหมู่มารพยายามทำร้ายท่านให้วอดวาย แต่ท่านก็คลาดแคล้วเอาตัวรอดมาได้ทุกที เพราะ
ท่านอยู่ด้วยธรรม ธรรมจึงคุ้มครองท่าน จึงทำให้ท่านได้กลับมาสู่มาตุภูมิเพื่อแก่การรับใช้
ชาติต่อไป

ที่ท่าเรือสิงคโปร์ นอกจากจะมีคณะผู้แทนรัฐบาลไทยออกไปต้อนรับแล้ว ท่าน
ปรีดีฯ ยังได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากชาวสิงคโปร์และกงสุลไทยที่นั่น คนไทยในสิงคโปร์

ต่างมีความตื่นเต้นและยินดีเมื่อได้มีโอกาสทักทายปราศรัยกับท่านปรีดี ฯ เพราะก่อนหน้านั้นพวกเขาเพียงได้ยินแต่กิตติศัพท์ถึงความปรีชาสามารถของหลวงประดิษฐมนูธรรม เมื่อได้มีโอกาสต้อนรับจึงชื่นชมโสมนัสไปทั่วกัน

ท่านปรีดี ฯ ได้พักรอเรือที่จะเข้ากรุงเทพ ฯ อยู่ ณ สิงคโปร์เป็นเวลา ๒ วัน จนถึงวันที่ ๒๕ กันยายน ท่านปรีดี ฯ พร้อมด้วยศรีภรรยาและคณะผู้แทนรัฐบาลที่ออกไปต้อนรับ จึงได้ลงเรือเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ โดยเรือที่ชื่อว่า “ โกล่า ” อันเป็นเรือลำเดียวกันกับที่ท่านออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นเวลาห่างกัน ๕ เดือนกับ ๑๓ วัน

เรือโกล่าได้พาท่านปรีดี ฯ และคณะผ่านผืนน้ำคลื่นลมรอนแรมมาในท้องทะเล ๓ วัน ๓ คืน จากสิงคโปร์เข้าสู่อ่าวไทยและผ่านสันดอนเจ้าพระยาเมื่อเช้าของวันที่ ๒๙ กันยายน และ ณ ปากน้ำเจ้าพระยานั่นเอง ได้มีเรือยามฝั่งของราชนาวีไทย ที่รัฐบาลจัดส่งไปต้อนรับรอคอยอยู่ โดยมีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อนร่วมตายคนหนึ่งของท่านเป็นผู้แทนรัฐบาลออกไปต้อนรับ

ท่านปรีดี ฯ และคณะ ได้เปลี่ยนจากเรือโกล่าลงเรือยามฝั่งของราชนาวีไทย ณ ที่นั้น ทั้งท่านปรีดี ฯ และหลวงธำรง ฯ ต่างแสดงความยินดีที่ได้มาพบกันอีกครั้งหนึ่ง ท่านปรีดี ฯ ได้กล่าวขอบคุณหลวงธำรง ฯ และสหายร่วมตายของท่านทุกๆ คน ที่ยึดมั่นอยู่กับอุดมคติของคณะราษฎรและฟันฝ่าอุปสรรคจนท่านได้กลับมาสู่มาตุภูมิอีกครั้งหนึ่ง

เรือยามฝั่งของราชนาวีไทยลำนั้นได้แล่นฝ่าละลอกคลื่นเล็ก ๆ เข้าสู่ลำน้ำเจ้าพระยาอย่างรวดเร็ว และทิ้งห่างจากเรือโกล่าไว้เบื้องหลังออกไปทุกที เมื่อเข้าสู่ลำน้ำเจ้าพระยาแล้วจึงได้ชลความเร็วลงเล็กน้อย เพื่อไม่ให้เกิดคลื่นอันอาจไปทำความเสียหายให้กับเรือเล็ก ๆ ที่สัญจรไปมาในลำน้ำเจ้าพระยา

ท้องน้ำเจ้าพระยาในเช้าวันนี้ ก็กราบเรียบเหมือนกับในเย็นวันที่ท่านเดินทางออกนอกประเทศ เมื่อ ๑๒ เมษายน เรือแพनावาล่องลอยขึ้นลงตามปกติ บ้านเรือนและ

ละเมาะเบาเส็กๆ บางแห่งทั้งสองฝั่งคลอง ยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ปล่องโรงสีไฟก็คงยังมีควัน
คำพวยพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าเช่นเดิม จะผิดกันก็แต่ว่าวันนั้นดวงอาทิตย์คล้อยหัวไปมากแล้วและต่ำ
ลงๆ อันเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่าความมืดกำลังจะคืบคลานมา แต่ในวันนี้ ๒๔ กันยายน
ท้องฟ้ากำลังแจ่มใส ดวงอาทิตย์เพิ่งเริ่มจะทอแสง และทอแสงกลายิ่งขึ้นๆ อันเป็นสัญญาณ
บอกให้รู้ว่าวันใหม่ได้เริ่มต้นแล้ว เหมือนกับชีวิตทางการเมืองของท่านปรีดีฯ เพื่อแก่การ
รับใช้ชาติและราษฎรทั้งหลายที่ได้เริ่มต้นอีกครั้งหนึ่งแล้วเช่นกัน

ในที่สุดการเดินทางของเรือยามฝั่งลำนั้น ได้มาถึงสุดลงที่ท่าน้ำวังบางขุนพรหม
อันโอฬารของกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งขณะนั้นอยู่ในความดูแลของรัฐบาลแล้ว โดย
กรมพระนครสวรรค์คืออดีตเจ้าของวังบางขุนพรหม ได้เสด็จไปประทับอยู่ในต่างประเทศ

และที่ท่าน้ำวังบางขุนพรหม ประชาชนและลูกศิษย์ลูกหาบางคน ตลอดจนมิตร
สหายในคณะผู้ก่อการกลุ่มหนึ่งได้ไปคอยต้อนรับอยู่ที่นั่นอย่างกระตือรือร้น ด้วยพึงจะทราบการ
มาถึงของท่านปรีดีฯ อย่างกระชั้นชิด ประชาชนจึงไม่ได้หลามไหลไปที่นั่นอย่างมากมายเหมือน
กับวันที่ไปส่ง แต่กระนั้นเสียงไชโยของผู้ไปรับก็ได้ดังก้องกังวาลไปทั่วบริเวณนั้นทันทีที่
ท่านปรีดีฯ ได้ก้าวลงสู่ท่าน้ำ ท่านปรีดีฯ ได้ยกมือขึ้นพนมรับเสียงไชโยด้วยหัวใจตื่นตัน
ท่านได้พูดกับตัวเองว่า

**“เราจะรับใช้ชาติและราษฎรด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไปจนกว่าชีวิต
จะหาไม่”**

ครั้นแล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายต้อนรับ ก็ได้นำท่านขึ้นรถยนต์ออกจากวังบางขุนพรหมไปสู่
วังปารุสกวัน และ ณ ที่นั้นท่านเจ้าคุณนายก พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้รอคอยการมา
ของท่านอยู่ก่อนแล้ว

ทันทีที่ท่านทั้งสองเผชิญหน้ากัน ท่านเจ้าคุณนายกก็ได้ตรงเข้ามาสวมกอดด้วยความ
ปลื้มปิติอย่างสุดซึ้ง น้ำตาของท่านทั้งสองไหลเอ่อเป็นแก้มมาคลออยู่ที่เบ้าตาด้วยความ
ดีใจ หากปฏิกิริยาของท่านเจ้าคุณนายกที่แสดงต่อท่านปรีดีฯ ในวันนี้ก็เช่นเดียวกับที่ท่านแสดง
ในวันไปส่งเมื่อ ๑๒ เมษายน จะผิดกันก็แต่ว่าในวันนั้นท่านเจ้าคุณนายกสวมกอดท่านปรีดีฯ

ด้วยความอาลัยอาวรณ์ และน้ำตาคลอเบ้าด้วยความเสียใจอย่างสุดซึ้ง ทั้งสองท่านได้สนทนาปราศรัยตามข่าวสุขทุกข์ต่อกัน ในท่ามกลางคณะผู้ก่อการคนสำคัญๆ

ในวันนั้นเองคณะนักเรียนกฎหมายประมาณ ๔๐๐ คน ภายใต้การนำของนายบุญรักษ์ เจริญชัย (นายบุญ เจริญชัย อดีตรัฐมนตรีอุตสาหกรรมในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) ได้พากันไปแสดงความยินดีต้อนรับท่านปรีดี ฯ อาจารย์ที่เคารพรักของพวกเขา ณ วังปารุสกวัน โดยหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นผู้นำนักเรียนกฎหมายเหล่านั้นเข้าไปพบ

นายบุญรักษ์ เจริญชัย ในฐานะผู้นำนักเรียนกฎหมายและในนามของนักเรียนกฎหมาย ได้กล่าวคำต้อนรับท่านปรีดี ฯ มีความโดยละเอียดดังนี้

“ท่านอาจารย์ที่เคารพและรักใคร่, ในโอกาสที่ท่านอาจารย์หนีจากกรไปตุการเศรษฐกิจในต่างประเทศ และเพื่อจะได้ร่วมมือกับรัฐบาล ในอันที่จะดำเนินกิจการงานของชาตินำสยามประเทศให้ขึ้นสู่ระดับแห่งอารยะฐานะคราวนี้ คณะนักเรียนกฎหมายอันเป็นหน่วยหนึ่งแห่งประชาชาติสยาม มีความปลื้มปิติเป็นที่ยิ่งและยินดีที่ได้เห็นท่านอาจารย์และภริยาได้กลับมาโดยสวัสดิ์พร้อมด้วยความสุขสำราญ ในท่ามกลางแห่งความนิยมชมชื่นแซ่ซ้องสรรเสริญของมหาชนชาวสยามผู้รักชาติทั้งหลาย

ด้วยน้ำใจจริงแต่เดิม คณะนักเรียนกฎหมายมีความหวังว่า จะมีโอกาสได้ไปต้อนรับท่านอาจารย์ ณ สถานีรถไฟหรือท่าเรือแห่งใดแห่งหนึ่ง สุดแต่การมาของท่านอาจารย์ แต่ครั้นแล้วสภาพและโอกาสไม่เปิดช่องให้เหล่าคณะนักเรียนกฎหมายทำได้ตามที่มุ่งหวังไว้ กระนั้นก็ดี คณะนักเรียนกฎหมายยังจะตั้งใจระงับความปิติยินดีอันมีระดับสูงสุดนี้ลงเสียมิได้

คณะนักเรียนกฎหมายย่อมทราบดีว่า ท่านอาจารย์และภริยาคงมีความเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางไม่น้อย และการมาแสดงความยินดีทั้งนี้คณะนักเรียนกฎหมายรู้สึกว่าจะเป็นการรบกวนท่านอาจารย์เป็นอันมาก แม้กระนั้นคณะนักเรียนกฎหมายก็ยังมีความหวังว่า คงจะไม่มากเกินไปที่ท่านอาจารย์จักให้อภัย

ในโอกาสอันประเสริฐนี้ คณะนักเรียนกฎหมายขออวยพรให้ท่านอาจารย์ และครอบครัวจงมีความสุขและความเกษมสำราญยิ่งขึ้นไป ตราบเท่าที่กาลาวสาน เทอญ

อนึ่งพวกเราเหล่านักเรียนกฎหมายทั้งหลายขอปฏิญาณต่อหน้าท่านอาจารย์ ผู้ให้กำเนิดแก่รัฐธรรมนูญผู้หนึ่งว่า จะช่วยรักษารัฐธรรมนูญของประเทศให้ยืนยงถาวร และถ้าหากมีผู้ใดมาละเมิดจะยอมสละเลือดเนื้อทุกหยาด เพื่อรักษารัฐธรรมนูญอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกเราไว้

นี่คือข้อความที่นายบุญย์ เจริญชัย หรือ บุญยรักษ์ เจริญชัย ได้กล่าวต้อนรับท่านปรีดี ฯ ในวันนั้น ตามที่นายไสว สุทธิพิทักษ์ ได้บันทึกเอาไว้ และเมื่อนายบุญยรักษ์ เจริญชัย กล่าวจบลงแล้ว นักเรียนกฎหมายก็ได้ร้องไชโยขึ้น ๓ ครั้ง ครั้นแล้วท่านปรีดี ฯ จึงได้กล่าวตอบความว่า

“ข้าพเจ้ารู้สึกปีติยินดีมาก ในการที่เหล่าลูกศิษย์พร้อมใจกันมาต้อนรับในคราวนี้ รู้สึกปลาบปลื้มในข้อที่ว่า พวกนักเรียนกฎหมายทั้งหมดได้ปฏิญาณต่อหน้าข้าพเจ้าว่า จะช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญของประเทศไว้ให้มั่นคงถาวร มิให้ผู้ใดละเมิดได้เลย ตัวข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะไม่เสียแรงเปล่าที่เคยเป็นอาจารย์มา ขอให้เหล่านักเรียนกฎหมายจงรักษาคำปฏิญาณที่ว่า จะรักษารัฐธรรมนูญให้มั่นคง ขอให้จงหมั่นเล่าเรียน และขอให้สอปลไ้ได้เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ และช่วยกันจรรโลงสยามให้เจริญถาวรสืบไป”

เมื่อท่านปรีดี ฯ กล่าวจบแล้วนักเรียนกฎหมายเหล่านั้นก็ได้ร้องไชโยต้อนรับขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จากคำปราศรัยของท่านปรีดี ฯ ที่ยกมากล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าท่านปรีดี ฯ ไม่ได้พูดถึงถึงเรื่องส่วนตัวของท่านเลย และก็ไม่ได้พูดถึงเรื่องส่วนตัวของนักเรียนกฎหมายเหล่านั้นด้วย ท่านพูดถึงแต่เรื่องประชาชนและประเทศชาติ ท่านบอกนักเรียนเหล่านั้นให้รักษาคำปฏิญาณในอันที่จะรักษารัฐธรรมนูญไว้ให้มั่นคง ท่านบอกนักเรียนกฎหมายเหล่านั้นให้หมั่นเรียนและสอปลไ้ได้ เพื่อจะได้ช่วยกันจรรโลงสยามประเทศให้เจริญถาวรสืบไป

- ๘ -

ประชาธิปไตย ป.ร.

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)
เป็นรัฐมนตรี รับราชการสนองพระเดชพระคุณ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๖

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

หลังจากที่ท่านปรีดี ฯ กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ เพียง ๒ วัน ก็ได้มีพระบรมราช-
โองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ท่านเป็นรัฐมนตรีร่วมในรัฐบาลท่านเจ้าคุณนายก พ.อ. พระยา
พหลพลพยุหเสนา ในการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีครั้งนี้ ท่านเจ้าคุณนายกเสนอให้อยู่ในฐานะ
รัฐมนตรีลอย คือไม่ได้ประจำกระทรวงหนึ่งกระทรวงใดโดยเฉพาะ ในตำแหน่งรัฐมนตรีลอย
ถ้าจะพูดถึงฐานะระดับชั้นของรัฐมนตรีโดยทั่ว ๆ ไปแล้วก็ย่อมต่ำกว่ารัฐมนตรีประจำกระทรวง
แต่ถ้าพูดถึงงานในภาระหน้าที่ของท่านปรีดี ฯ ในขณะนั้น ก็ดูเหมือนจะมีความรับผิดชอบ
มากกว่าเจ้ากระทรวงหลาย ๆ กระทรวง และงานในภาระหน้าที่ของท่านคงกล่าวนี้

ไม่ใช่เป็นงานประจำชนิดเช้าสามเย็นสาม แต่เป็นงานริเริ่มและเป็นงานหลักหรือจะเรียกว่าเป็นงานคอกเสาเข็มระบอบประชาธิปไตยก็ไม่เกินจากความจริง

ในการที่ท่านเจ้าคุณนายก เอาท่านปรีดี ฯ มาดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีลอยนั้น ที่แท้จริงก็คือรับภาระหน้าที่เป็นผู้ช่วยท่านเจ้าคุณนายกนั่นเอง เพราะท่านเจ้าคุณนายกนั้น ท่านบอกว่าท่านเป็นนักการทหาร ท่านไม่ถนัดการเมือง ท่านไม่มีความรู้พอ ท่านจึงขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหนึ่ง เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๔๗๖ แต่สภา ฯ และพระปกเกล้า ฯ ไม่ยอมให้ออก ท่านจึงจำใจอยู่ในตำแหน่งต่อไปและขอตัวท่านปรีดี ฯ กลับจากฝรั่งเศส เพื่อมาช่วยเหลือท่านรับใช้ชาติ

งานของท่านปรีดี ฯ ในฐานะรัฐมนตรีจึงครอบคลุมไปหมดทุกกระทรวง ถึงแม้ว่า จะมีฐานะหรือชั้นต่ำกว่ารัฐมนตรีเจ้ากระทรวงก็จริง แต่ท่านปรีดี ฯ ก็ภูมิใจและยินดีที่ได้ทำงานรับใช้ชาติโดยท่านไม่ได้คำนึงถึงฐานะหรือชั้นของเกียรติยศแต่ประการใด

ท่านถือว่า การทำงานรับใช้ชาติเป็นสิ่งที่มีความเกียรติและเป็นภาระหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของทุก ๆ คน และทุก ๆ คนจะต้องทำงานเพื่อรับใช้ชาติ เพราะชาติประกอบขึ้นด้วยมวลราษฎร เพราะฉะนั้นการทำงานรับใช้ชาติ ก็คือการทำงานรับใช้มวลราษฎรไทยทั้งหลายนั่นเอง

ในเมื่อทุก ๆ คนทำงานเพื่อรับใช้มวลราษฎร นั่นก็หมายถึงว่าแต่ละคนทำงานเพื่อทุก ๆ คน และทุก ๆ คนก็ทำงานเพื่อแต่ละคนด้วย

ในการเรียกตัวท่านปรีดี ฯ กลับจากฝรั่งเศสและแต่งตั้งให้ท่านเป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาล พ.อ. พระยาพหล ฯ ครั้นนี้ เท่ากับเป็นการท้าทายกลุ่มศักดินาปฏิกิริยา และก็เท่ากับเป็นการประกาศยืนยันแนวทางการอภิวัฒน์ของคณะราษฎร พระยาพหล ฯ หัวหน้าใหญ่ของคณะราษฎรและกัปตันใหญ่ของรัฐบาล ก็ได้ประกาศอย่างหนักแน่นที่จะปกป้องรักษา ระบอบประชาธิปไตยด้วยชีวิต

หลังจากที่ท่านปรีดีฯ ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ แล้ว แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ ก็ได้เกิดการขบถขึ้นภายในราชอาณาจักร เมื่อ ๑๑ ตุลาคม ปีเดียวกัน ขบถครั้งนี้ พลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช กฤษดากร เป็นหัวหน้า ใช้ชื่อคณะในการขบถครั้งนี้ว่า “คณะกู้บ้านเมือง” แต่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่า “ขบถบวรเดช”

“ขบถบวรเดช” ได้เกลี้ยกล่อมพลกอลงทหารหัวเมืองให้เข้าร่วมมือ โดยกล่าวหาว่ารัฐบาลที่กรุงเทพฯ เป็นคอมมิวนิสต์ มีท่านปรีดีฯ เป็นผู้บงการ ซึ่งก็ทำเอาทหารหัวเมืองหลงเชื่อไปเหมือนกัน

ตามแผนการพวกขบถกักตุนาปฏิริยาที่กำลังจะสนับสนุนเข้าร่วมด้วยคือ กองทัพ นครราชสีมา, สระบุรี, อโยธยา, นครสวรรค์, ราชบุรี, เพชรบุรี, ปราจีนบุรี, อุบล, อุตร

ฝ่ายแม่ทัพนายกองที่เข้าร่วมขบวนการขบถกักตุนาปฏิริยา ๑๑ ตุลาคม มีที่สำคัญคือ

๑. พลตรี พระยาเสนาสงคราม
๒. พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม
๓. พันเอก พระยาสุรพันธ์เสนี
๔. พันเอก พระยาเทพสงคราม
๕. พันเอก พระยาไชยณรงค์ฤทธิ์รงค์
๖. พันเอก พระยาฤทธิรงค์ธรรมา
๗. พันเอก พระยาเวหาสยาม
๘. พันเอก พระประยูทธธริยัยัน

แต่ในที่สุดแผนการยึดกรุงเทพฯ เพื่อล้มล้างรัฐบาลของกลุ่มขบถกักตุนาปฏิริยา ภายใต้การนำของพระองค์เจ้าบวรเดช ก็ต้องล้มเหลวลง ภายหลังจากที่กำลังของฝ่ายขบถและรัฐบาลได้ปะทะกันอย่างนองเลือด กำลังของฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ท. หลวง-

พิบูลสงคราม สึงห์หนุ่มแห่งกองทัพบก ได้บดขยี้กำลังของฝ่ายศักดินาอย่างแหลกลาญ จนกระทั่งบุคคลสำคัญ ๆ ของฝ่ายศักดินาต้องเสียชีวิตลงในสนามรบอย่างเช่น พ.อ. พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท้าราบ) เสนาธิการใหญ่ผู้สำเร็จการศึกษามาจากเยอรมัน และที่มีชีวิตรอดก็ลงทัณฑ์ทหารหนีออกนอกประเทศเอาตัวรอดไปตาม ๆ กันรวมทั้ง พลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช ๖ ด้วย

แผนการเดิมที่จะใช้ทหารหัวเมืองหลายฝ่ายเข้าสนับสนุนนั้นก็เป็นไปไม่ได้ตามแผน เพราะปรากฏว่าทหารหัวเมืองบางแห่งมารู้ตัวว่าถูกหลอกลงก็ถอนกำลังกลับเสีย เช่นกองทัพอุบล, อุตร เป็นต้น เมื่อยกกำลังมาถึงนครราชสีมา ก็รู้ว่าถูกหลอกให้มาสู้รบกับรัฐบาลจึงถอยกลับ ส่วนกำลังทางใต้เช่นกองทัพราชบุรีก็ถูกจับแผนการได้จึงไม่สามารถเคลื่อนกำลังได้ตามแผนที่กำหนดไว้

การล้มล้างรัฐบาลโดยใช้กำลังทหารเข้าประหัตประหาร หรือขบถศักดินาปฏิวัติ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ ภายใต้การนำของพลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช ๖ ครั้งนี้ นับเป็นการใช้กำลังและการนองเลือดระหว่างคนไทยต่อคนไทยเป็นครั้งแรกในระบอบประชาธิปไตย และก็เป็นการเพิ่มจุดต่างให้กับระบอบประชาธิปไตยอีกจุดหนึ่ง หลังจากที่พระยามโน ๖ ได้ทำให้ประอะเปื้อนมาแล้ว

หนึ่งในกรณีขบถบวรเดชนั้น นอกจากฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดชจะหยิบยกเอาข้อหาว่ารัฐบาลเป็นคอมมิวนิสต์ขึ้นมาหลอกหลวงทหารหัวเมืองและกล่าวอ้างต่อประชาชนแล้ว ฝ่ายขบถ ยังได้ตั้งข้อโฆษณาเป็นการเรียกร้องต่อรัฐบาลในเงื่อนไขที่จะให้รัฐบาลปฏิบัติตามเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ

เงื่อนไขและข้อเรียกร้องของฝ่ายขบถซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะกู้บ้านเมือง” นั้น เป็นเงื่อนไขและข้อเรียกร้องที่หยิบยกขึ้นมาเป็นการอำพรางในเจตนาที่เป็นขบถ เพื่อแก้การช่วงชิงอำนาจโดยวิธีการใช้กำลังอาวุธเข้าประหัตประหาร เพื่อผลแห่งการที่จะได้อำนาจรัฐของกลุ่มพระองค์เจ้าบวรเดช ๖ อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แห่งสมัยสมบูรณา

ญาติทิดราชย์ ๕๕ เพื่อเป็นทิศทางของการเมืองให้กลับไปสู่ทิศทางเดิมคือสมบูรณาญา-
 สิทิดราชย์อันจักอยู่ภายใต้การบงการของ พระองค์เจ้าบรรเดช ฯ ต่อไป

ข้อเรียกร้องของพวกชนบวรเดช ดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

๑. ต้องจัดการทุกอย่างที่อำนวยผลให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครอง
 ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

๒. ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตั้งและ
 ถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มาก ไม่ใช่ทำโดยจับอาวุธดังที่แล้งมา โดย
 เหตุนี้ ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ช่วยด้วยกฎหมาย

๓. ข้าราชการซึ่งในตำแหน่งประจำการทั้งทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการเมือง
 เว้นแต่ผู้อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อยู่ในการเมืองโดยตรง แต่ข้อความข้างต้นนั้นไม่ตัดสิทธิใน
 การที่ข้าราชการประจำจะยึดถือการเมืองใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจ
 หรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยมหรือบังคับขู่เข็ญโดยทาง
 ตรงหรือทางอ้อมให้คนอื่นถือลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชา
 การทหารบกทหารเรือลงไปต้องไม่มีหน้าที่ทางการเมือง

๔. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่ง จักต้องถือคุณสมบัติความสามารถเป็นหลัก ไม่
 ถือเอาความเกี่ยวข้องทางการเมืองเป็นความชอบหรือเป็นข้อรังเกียจ ในการบรรจุหรือเลื่อน
 ตำแหน่ง

๕. การเลือกตั้งผู้แทนประเภทที่ ๒ ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงเลือก

๖. การปกครองกองทัพ จักต้องมีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธีเจดีย์อาวุธสำคัญ
 แยกกันไปประจำท้องถิ่น มิให้มีกำลังส่วนใหญ่อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง

คำเรียกร้องแถมพิกที่สำคัญนอกเหนือ ๖ ข้อนี้แล้วก็คือ

“ให้รัฐบาลลาออกโดยทันที และให้ออกพระราชบัญญัติรื้อถอนกรรมแก่คณะกั
 บ้านเมืองด้วย”

จากข้อเรียกร้องดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่าเป็นข้อเรียกร้องที่ละเทะเหลวไหลไร้สาระ เหมือนการกระทำของทารกที่ไร้เดียงสา เพราะข้อเรียกร้องเหล่านั้นหลายข้อที่ได้ปรากฏชัดอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม

ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม คู่ชีวิตของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แสดงความสนใจในคำเรียกร้องของ คณะบรรเคช ฯ ไว้ในนิตยสาร วิทยาศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ตามข้อเสนอบังคับของพระองค์เจ้าบรรเคชทุกข้อนั้น มีระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรก พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่กล่าวถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เกือบทุกหมวด แม้แต่การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ก็เป็นพระราชอำนาจระบุไว้ในบทเฉพาะกาลมาตรา ๖๕ อนุ (๒)”

ท่านผู้หญิงละเอียด ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือฉบับดังกล่าวต่อไปอีกว่า

“การปกครองกองทัพตามในข้อเสนอข้อ ๖ นั้น ผู้เขียนเชื่อว่าการจัดกองทัพนั้น คณะปฏิวัติยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากหลักการของกระทรวงกลาโหมเดิม ซึ่งพระองค์เจ้าบรรเคชทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการกระทรวงกลาโหมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

แล้ว ท่านผู้หญิงละเอียด ก็ได้แสดงความสนใจในที่สุกว่า

“ฉะนั้นในฐานะผู้เขียนไม่มีความรู้กลไกทางการเมืองเลย จึงคำมิตสนธิเมื่อมองดู ผลอันจะเกิดจากเหตุที่พระองค์เจ้าบรรเคชได้ทรงปฏิบัติไปคือการนำทหารจากหัวเมืองมาปราบปรามรัฐบาลคณะผู้นำรัฐธรรมนูญมามอบให้แก่ประชาชนชาวไทย เปลี่ยนระบอบพระมหากษัตริย์ที่ทรงอยู่เหนือกฎหมายเป็นพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้กฎหมาย ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานให้ด้วยเต็มพระทัย”

ส่วนข้อเรียกร้องที่ไม่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้นก็เป็ข้อเรียกร้องที่คณะราษฎรได้แสดงเจตนารมณ์ให้ปรากฏออกมาต่อหน้าสาธารณชนอยู่แล้วเช่นในข้อเรียกร้องข้อ ๔ ที่ว่าการแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการจักต้องถือคุณวุฒิความสามารถเป็นหลัก ฯ ล ฯ นั้น

คำตอบข้อเรียกร้องข้อนี้ได้ปรากฏชัดอยู่แล้วใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของท่านปรีดี ฯ ซึ่งบัญญัติไว้ในหมวดที่ ๒ ว่าด้วยการทำงานมาตรา ๘.๑ ความว่า

“ผู้ใดมีวุฒิอย่างใดก็ให้สมัครเข้าทำงานในประเภทที่ใช้คุณวุฒินั้น ถ้างานประเภทใดมีผู้สมัครมากกว่างานประเภทนั้นต้องการจำนวนคนก็ให้มีการสอบแข่งขัน ผู้ใดสอบได้ตามกำหนดก็ให้รับเข้าทำงานตามที่ผู้นั้นสมัคร”

แต่สำหรับข้อเรียกร้องอื่น ๆ บางข้อก็เป็นข้อเรียกร้องที่ขัดกับหลักการอภิวินัยและเงื่อนไขจึงเป็นข้อเรียกร้องที่ไม่เพียงสาของเด็กลมมือที่ไม่มีความรับผิดชอบนั่นเอง

โดยประการสำคัญคณะบรรดาเรียกร้องว่า

“.....การตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มากไม่ใช่ทำโดยจับอาวุธดังที่แล้มาแล้ว”

คำเรียกร้องของ คณะบรรดา ดังกล่าวนั้นเป็นการฟ้องการกระทำของตัวเองอยู่แล้ว เพราะ คณะบรรดา กำลังกระทำการในสิ่งที่ตนเรียกร้องไม่ให้ฝ่ายอื่นกระทำ คือการจับอาวุธขึ้นล้มล้างรัฐบาล

คณะบรรดา จะถือว่ากรณีที่คณะราษฎรภายใต้การนำของ พ.อ. พระยาพหลฯ และ พ.ท. หลวงพิบูลสงครามบีบบังคับให้รัฐบาล พระยามโนฯ ลาออกแล้วเปิดสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบตามคัลดองของระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็เป็นข้อกล่าวหาที่ไม่ยุติธรรมและถูกต้อง

เพราะปฏิบัติการ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เป็นปฏิบัติการป้องกันตัวและรักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย ตามเจตนารมณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๖ ซึ่งถูกพระยามโนฯ และคณะทำการละเมิดและเหยียบย่ำด้วยการเปิดสภาแต่งตั้งรัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อ ๑ เมษายน ๒๔๗๖

เพราะฉะนั้นปฏิบัติการ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ จึงเป็นปฏิบัติการที่ชอบธรรม เพราะเป็นปฏิบัติการอันเป็นอุปการะของกฎหมาย เพื่อรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและ

เพราะฉะนั้นปฏิบัติการ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ของ พระยามโนฯ จึงเป็นปฏิบัติการที่ไม่ชอบธรรม เพราะเป็นปฏิบัติการที่เหยียบย่ำกฎหมายและทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพราะฉะนั้น ข้อเรียกร้อง และข้อกล่าวหาของ คณะบรรดา จึงเป็นข้อเรียกร้องและข้อกล่าวหาที่ไร้สาระ สักแต่เพียงยกขึ้นมาอ้างเป็นเหตุสนับสนุนเพื่อแก้การขบถของฝ่ายตนเท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น จึงไม่ได้รับความเชื่อถือและสนับสนุนจากประชาชน และในที่สุดจึงถูกกำหนดปราบปรามอย่างราบคาบโดยกำลังของฝ่ายรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ทั้งที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

หลังจากปราบขบถบรรดาเสร็จได้อย่างราบคาบแล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๘ เดือนเดียวกัน ได้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

ท่านเจ้าคุณนายกได้แถลงต่อสภา ฯ ถึงกรณีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ท่านปรีดี ฯ เป็นรัฐมนตรี เพื่อขอความไว้วางใจ แต่ก่อนที่สภา ฯ จะมีมติอย่างหนึ่งอย่างใด ท่านปรีดี ฯ ได้ลุกขึ้นแถลงต่อสภา ฯ เป็นใจความว่า

“เมื่อข้าพเจ้ากำลังอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ทางราชการขอให้ข้าพเจ้าเข้ามา และข้าพเจ้าได้ตอบมาแล้ว เมื่อได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้ากลับมาประเทศสยามได้ และได้ตั้งให้เป็นรัฐมนตรี บัดนี้ข้าพเจ้ากลับมาแล้ว และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นรัฐมนตรี แต่การกลับมาครั้งนี้ ข้าพเจ้ายังได้รับความไว้วางใจของสภา ฯ เพราะ ว่าตามรัฐธรรมนูญ รัฐมนตรีต้องได้รับความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร เพราะฉะนั้นขอท่านทั้งหลายได้โปรดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจเสียก่อน ถ้ามีความไว้วางใจ ข้าพเจ้าก็ขอให้ไว้ดี ถ้ามีเหตุใดหากว่าข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีจะนำความเสียหายและไม่สะดวกแก่ราชการ ก็ขออย่าให้ไว้ดีไว้วางใจในข้าพเจ้า สำหรับข้าพเจ้าเองที่ถูกละทิ้งก่อน ๆ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น เป็นความเข้าใจผิด กล่าวหาเอาฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าจะขอปฏิญาณต่อไปว่าข้าพเจ้าจะไม่ดำเนินการเป็นคอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้าได้ศึกษามาจริง เพราะเป็นหลักสูตรการศึกษา เพราะฉะนั้นที่ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า จะไม่ดำเนินวิธีการคอมมิวนิสต์เป็นอันขาด”

เมื่อท่านปรีดี ฯ ได้แถลงต่อสภาจบแล้ว ประธานสภา ฯ จึงขอมติต่อที่ประชุม และที่ประชุมก็ได้ยกมือให้ความไว้วางใจท่านปรีดี ฯ เป็นเอกฉันท์ ต่อจากนั้น ท่านปรีดี ฯ จึงได้กล่าวขอบคุณสภา ฯ อีกครั้งหนึ่ง

“ข้าพเจ้าขอโอกาสขอบพระคุณท่านสมาชิกทั้งหลาย และจะปฏิบัติตามคำที่ข้าพเจ้าได้กล่าวปฏิญาณมาแล้วอย่างที่ว่า ได้ลั่นวาจาไปอย่างใดแล้ว ก็จจะรักษาความสัตย์ให้คงไว้อย่างนั้น”

ท่านเจ้าคุณนายก พ.อ. พระยาพหลฯ นั้น ถึงแม้ว่าท่านจะเป็นทหารและ เป็นมาตั้งแต่อายุไม่กี่ขวบ แต่ท่านก็เป็นทหารที่เป็นรั้วของชาติ ท่านไม่ต้องการเห็นคนไทยต้องรบราฆ่าฟันกันเอง กรณีขบถบวรเดช ทำความกระเทือนใจให้ท่านเป็นอย่างมาก

แน่นอน การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนาฯ ย่อมยังความไม่พอใจให้กับผู้สูญเสียอำนาจและผลประโยชน์อย่างแน่นอน และพวกที่สูญเสียอำนาจและผลประโยชน์เหล่านี้ก็ได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมมาเป็นเวลาช้านาน และมีอิทธิพลทางการเงินมากมาย จึงง่ายต่อการที่จะหาสมัครพรรคพวก เพื่ต่อต้านหรือขบถต่อรัฐบาลอย่างกรณีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นต้น

ท่านเจ้าคุณนายกและท่านปรีดีฯ มีความเห็นพ้องกันว่า ถึงแม้ว่าผู้ที่สูญเสียอำนาจและผลประโยชน์จากการอภิวัฒน์ ๒๔ มิถุนาฯ จะไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลประชาธิปไตย หรือเป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎรในเวลานี้ แต่ในวันข้างหน้าสภาพแวดล้อมและกาลเวลาอาจเปลี่ยนแปลงจิตใจเขาได้

แต่ในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงนั้น รัฐบาลจำเป็นจะต้องมีมาตรการในการป้องกันไม่ให้เหตุการณ์รุนแรงอย่างขบถบวรเดชเกิดขึ้นอีก เพราะรัฐบาลท่านเจ้าคุณนายกไม่ต้องการใช้วิธีการรุนแรงเข้าปราบปราม ไม่ต้องการให้เสียเลือดเนื้อและชีวิต และแม้การคิดคุกคามติดตามคำพิพากษาของศาล รัฐบาลก็ไม่ปรารถนาให้มี

ดังนั้นรัฐบาลท่านเจ้าคุณนายก จึงแต่งตั้งท่านปรีดีฯ เป็นประธานกรรมการจัดการมาตรการป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าว ในการนี้ท่านปรีดีฯ จึงได้เสนอร่างกฎหมายป้องกันรัฐธรรมนูญ ซึ่งท่านเจ้าคุณนายกและคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย จึงได้เสนอเข้าสู่สภาฯ และประกาศใช้เป็นกฎหมาย เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖

ความจริงกฎหมายป้องกันรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ตามความตั้งใจของรัฐบาล ขณะนั้นจะใช้เป็นกฎหมายเฉพาะกาลในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการปฏิวัติเท่านั้น เพื่อความอยู่รอดของระบอบประชาธิปไตยถึงเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็ไม่วายที่จะถูกโจมตีจากฝ่ายปฏิบัตินี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสละราชสมบัติของพระปกเกล้าฯ ก็ได้ยกเอากฎหมายป้องกันรัฐธรรมนูญมาเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งในการสละราชสมบัติครั้งนั้น

เกี่ยวกับกฎหมายป้องกันรัฐธรรมนูญฉบับนี้คณะผู้แทนรัฐบาล อันมีเจ้าพระยาศรีธรรมราชเปศล พระยาร ชวังสันและหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เข้าเฝ้าพระปกเกล้าฯ ที่ Knowle Cranleigh ประเทศอังกฤษ และได้กราบบังคมทูลเพื่อความเข้าใจพระทัยอย่างถูกต้อง ซึ่งนายคิเรก ชัยนาม เป็นผู้บันทึกการเข้าเฝ้าครั้งนี้ มีข้อความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“ได้ทรงรับสั่งต่อไปว่าพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญว่า พระราชบัญญัตินี้เป็นการกดขี่และกดขี่ไม่ไห้บุคคลแสดงความคิดเห็น เมื่อมีเรื่องขึ้นก็ไม่ให้โอกาสจำเลยสู้คดีในศาล เมื่อผู้ใดออกความคิดเห็นขัดต่อรัฐบาล ฯ ก็หาว่าคิดร้ายต่อรัฐบาล คณะผู้แทนได้กราบบังคมทูลว่า ความมุ่งหมายในการที่ออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นการให้ประโยชน์แก่จำเลยมากกว่าเป็นการให้โทษ เพราะหลักการในพระราชบัญญัตินี้เป็นการป้องกันดีกว่าแก้ กล่าวคือรัฐบาลไม่อยากจะให้มีการขึ้นศาลต้องติดคุกติดตาราง นอกจากนี้วิธีบังคับในพระราชบัญญัตินี้ก็หาถือว่าเป็นการลงโทษตามกฎหมายอาญาไม่ เป็นแต่จำเลยต้องอยู่ในเขตที่จำกัด พระราชบัญญัตินี้ไม่ตักสิทธิ์ในการประกอบอาชีพ และดูเหมือนก่อนออกมานี้เรื่องเบียดเบียนราษฎรก็ได้ถูกตัดด้วย นอกจากนี้ ถ้าหากว่าจำเลย ให้คำมั่นสัญญาว่าจะรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญ มิคิดร้ายแล้ว ก็เป็นอันว่าพ้นจากโทษนี้ได้ ยกตัวอย่างให้เห็นว่า ถึงแม้จะมีบุคคลบางหมู่บางเหล่าซึ่งไม่พอใจและหาวาทกรรมในพระราชบัญญัตินี้ ก็ยังมีบุคคลบางหมู่บางเหล่าอีกซึ่งเห็นว่าเป็นประโยชน์ เช่นหลวงสงครามวิจารณ์ กับหลวงเสนีย์สงคราม และนายไถย สุวรรณทัต เมื่อถูกฟ้องยังโรงศาลได้ร้องขอให้พิจารณาตนตามพระราช-

บัญญัติโดยอำเนตอย่างรายพระยาวิชัย ฯ นอกจากนั้นกฎหมายอาชญามาตรา ๑๐๔
ก็มีความกว้างขวางมาก ถ้าแม้จะฟ้องจำเลยทุกคนตามกฎหมายอาชญามาตรา ๑๐๔ แล้ว
ทุกคนก็ไม่มีโอกาสจะหลุดพ้นไปได้เลย เมื่อได้กราบบังคมทูลดังนี้แล้วก็ทรงนิ่งอยู่มิได้
รับสั่งประการใด”

ท่านเจ้าคุณนายก พ.อ. พระยาพหลฯ ก็ได้แถลงในสภาผู้แทนราษฎร ตอบพระ
ราชบัณฑิตไขความของพระปกเกล้า ฯ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๔๗๗ มีความตอนหนึ่งว่า
ดังนี้

“การพิจารณาโดยคณะกรรมการนั้น ได้พิจารณาตามทำนองลูกขุน (Jury)
คือถือความบริสุทธิ์ใจเป็นใหญ่ ไม่ใช่ในถ้อยคำสำนวน เพราะเป็นที่ทราบอยู่ว่าผู้ที่
คิดก่อการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญนั้น ย่อมจะทำลายหลักฐานที่เป็นเอกสาร เพื่อ
ความสงบเรียบร้อยจึงควรป้องกันไว้ดีกว่าแก้ นอกจากนั้นกรรมการก็ต้องตั้งจากผู้
พิพากษาทั้งนั้น”

ความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทก็เช่นเดียวกับความเหลื่อมล้ำในค่านิยม
และค่าตอบแทน ระหว่างแรงงานทางกายกับแรงงานทางสมอง
ทั้ง ๆ ที่ทั้งเมืองและชนบทและทั้ง ๆ ที่ทั้งแรงงานทางกายและแรงงานทาง
สมอง ต่างก็มีบทบาทต่อสังคมร่วมกันและมีความสำคัญเสมอกัน

ท่านปรีดี ฯ ตระหนักถึงความจริงในข้อนี้ เพราะท่านเกิดและเติบใหญ่ใน
ชนบท ต่อเมื่อจบการศึกษาขั้นต้นที่บ้านเกิดแล้ว จึงได้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ฯ ท่านจึง
ได้เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทอย่างเด่นชัดในบัดนั้น และยังรู้ยังเห็นกว้างขวาง
ออกไปตามกาลเวลา และโดยที่ท่านปรีดี ฯ มาจากตระกูลผู้ใช้แรงงานทางกายเป็นเครื่องเลี้ยง
ชีพเช่นเดียวกับพี่น้องเพื่อนบ้านชนบททั่วไปของท่าน ท่านจึงเข้าใจและซาบซึ้งในภาวะของ
ผู้ใช้แรงงานเป็นอย่างดี ถึงคำอภิปรายของท่านในที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครง
การเศรษฐกิจตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าไม่ใช่คนกรุงเทพฯ ฯ จึงรู้ห้วงของชนบ้านนอกเป็นอย่างดี โดยได้รับความ
ลำบากยากจน เพื่อนในหัวเมืองยังยากจนอีกมาก นายชิมเมอแมน (ฝรั่งที่เข้ามาสำ-

รวงภาวะเศรษฐกิจชนบทของไทย—ผู้เขียน) ไม่เคยอยู่อย่างยากจนในเมืองไทย ผู้ที่ไม่เคยประสบแล้วจะรู้สึกอย่างไรได้ สำนวนที่ไหนเจ้าหน้าที่ก็เตรียมผัดหน้าไว้รับแม้ข้าราชการในกรุงเทพฯ ออกไปก็ไม่ทันเห็นของจริงแท้และทั้งตนเองก็สบายไม่เคยทุกข์ร้อนเหมือนชาวนาที่ทนทุกข์อยู่ในเวลานี้”

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านอันเป็นเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ยังผลให้ความเหลื่อมล้ำระหว่างแรงงานทางกายกับแรงงานทางสมองลดน้อยลงหรือหมดไป ถูกสกัดกั้นโดยกลุ่มปฏิกิริยาแล้ว

ต่อภายหลังเมื่อท่านได้มีโอกาสรับใช้ชาติเข้าร่วมรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาครั้งแรก ท่านจึงได้วางแผนเพื่อตั้งเมืองกับชนบทให้เข้าใกล้กัน เพราะสังคมสยามหรือประเทศสยามไม่ได้หมายความว่าเฉพาะแต่กรุงเทพฯ พระมหานครเท่านั้น แม้ช่องซอน, ศรีสะเกษ, สตูล, และจังหวัดชนบทอื่น ๆ ก็ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมสยามหรือประเทศสยามเช่นกัน

แผนการตั้งเมืองกับชนบทให้เข้าใกล้กันก็คือการกระจายอำนาจการปกครองออกไปสู่ชนบทและส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ อันเป็นวิธีการอันหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ราษฎรได้มีโอกาสปกครองตนเองอย่างใกล้ชิดที่สุด ซึ่งตรงกันข้ามกับระบอบราชาธิปไตยหรือระบอบเผด็จการ เพราะระบอบดังกล่าวมีแต่การรวบอำนาจ.

และการกระจายอำนาจการปกครองเป็นวิธีทางอันหนึ่งในการที่จะทำให้ช่องกว้างระหว่างเมืองกับชนบทแคบลง.

แผนการกระจายอำนาจการปกครองดังกล่าวนี้ ท่านปรีดี ฯ ได้ยกร่างขึ้นและได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายในเวลาต่อมาภายใต้ชื่อว่า “ระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖”

ระเบียบราชการบริหารที่ท่านปรีดี ฯ พณมยงค์ ร่างขึ้นนั้นเรียนได้ว่าเป็นการ

อภิวัดนระเบียบบริหารราชการแผ่นดินที่เดียว สาระสำคัญของระเบียบการปกครองใหม่^๕
ก็คือแบ่งการปกครองออกเป็นสามส่วน ดังนี้.

- (๑) ราชการบริหารส่วนกลาง
- (๒) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
- (๓) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

ราชการบริหารส่วนกลาง คือการจัดให้มีกระทรวงทบวงกรม และระเบียบบริหาร
ภายในกระทรวงและที่เกี่ยวข้องกับส่วนภูมิภาค

ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ก็คือการแบ่งเขตการปกครอง เป็นจังหวัด, อำเภอ
และว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของจังหวัด-อำเภอ

ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ก็คือการจัดให้มีเทศบาลต่าง ๆ คือเทศบาลตำบล
เทศบาลเมือง เทศบาลนครและสหเทศบาลและว่าด้วยหน้าที่ของเทศบาลนั้น ๆ

พระราชบัญญัติฉบับนี้ถึงแม้ว่าจะได้มาประกาศใช้เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช
๒๔๗๖ ในสมัยของเจ้าคุณพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีก็จริง แต่ทว่าจากข้อเท็จจริงปรากฏว่า
เค้าโครงของพระราชบัญญัติเรื่องนี้ ท่านปรีดีฯ ได้บรรยายไว้แล้วในกฎหมายปกครองสมัย
ที่เป็นอาจารย์สอนกฎหมายตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียอีก ดังปรากฏหลักฐานชัด
แจ้งในกฎหมายปกครอง ซึ่งบรรยายโดย ท่านปรีดีฯ แล้วนั้น และหลังจากพระราชบัญญัติ
นี้ประกาศใช้บังคับแล้วไม่ถึงเดือน (ตามปฏิทินเก่าซึ่งถึงวันที่ ๑ เมษายน เป็นวันตั้งต้น
ปีใหม่) ท่านปรีดีฯ ก็ได้รับเชิญจากเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรไปแสดงปาฐกถาชี้แจงให้สมา
ชิกสภาผู้แทนราษฎรฟังเมื่อวันอังคารที่ ๒ มกราคม ๒๔๗๖ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมดัง
ปรากฏรายละเอียดที่พนักงานเลขของสภาผู้แทนราษฎรได้บันทึกเอาไว้ ซึ่งมีข้อความบาง
ตอน ดังนี้

“**พระยาศรยุทธเสนี** รองประธานสภาที่ ๑ ได้กล่าวเปิดประชุมว่าท่าน
สมาชิกทั้งหลายที่ได้เชิญมาฟังปาฐกถาวันนี้ บัดนี้ได้มาพร้อมกันแล้ว หลวงประดิษฐ์

มณฑลธรรม จะได้ดำเนินการปฐกถาต่อไป... หลวงประดิษฐมนูธรรมได้แสดงปาฐกถาต่อประชุมทั้งนี้ ท่านทั้งหลายวันนี้นเลขาริการสภาผู้แทนราษฎรได้ขอให้ข้าพเจ้ามาแสดงปาฐกถา ณ สำนักงานนี้ เรื่องพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ การที่เราจำเป็นต้องจัดระเบียบราชการบริหารออกเป็น ๓ ส่วน มีนามตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็เพราะเหตุว่าท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่แล้วว่า ราชการบริหารนั้นมีวงกว้าง และยิ่งในประเทศที่มีพลเมืองมากอยู่แล้ว พลเมืองในเขตหนึ่ง ๆ หรือในส่วนหนึ่งแห่งราชอาณาจักรสยามย่อมจะมีส่วนได้เสียหรือผลประโยชน์เหมือนกันหมดก็มี หรือพลเมืองในท้องถิ่นหนึ่งอาจมีส่วนได้เสียต่างกับพลเมืองในอีกท้องถิ่นหนึ่งก็มี เหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นอยู่เองที่เราจะรวบรวมอำนาจบริหารมาไว้ศูนย์กลาง เช่นในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียวเช่นนี้ย่อมจะทำได้ไม่ได้ เพราะจะเป็นการเพิ่มความติดขัดและไม่สะดวกแก่ราชการ เหตุนี้ จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องแยกราชการบริหารออกเป็นส่วนต่าง ๆ แต่ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่าการแบ่งแยกจะต้องแบ่งให้มีรูปโครงอย่างไร

เพราะเหตุว่า ในครั้งก่อน คือเมื่อยังไม่มีพระราชบัญญัติธรรมนูญ ราชการฝ่ายพลเรือนหรือพระราชบัญญัติใหม่ฉบับนี้ ราชการบริหารก็ได้มีการแบ่งแยกไปไว้ในท้องถิ่นแล้วเหมือนกัน แต่การแบ่งนั้นได้กระทำไปโดยที่ครั้งกระนั้นเราประสงค์ที่จะควบคุมอำนาจในท้องถิ่นและในส่วนภูมิภาคให้ยิ่งไปกว่าเวลานี้ เราได้มีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว การแบ่งแยกราชการบริหารไปให้ท้องถิ่นจัดทำเองย่อมจะนำมาซึ่งผลดีแก่ราชการ เหตุฉะนั้นเราจึงได้มีระเบียบที่จะแบ่งแยกราชการบริหารออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. ราชการบริหารส่วนกลางอย่างหนึ่ง
๒. ราชการบริหารส่วนภูมิภาคอย่างหนึ่ง
๓. ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

ในต่อไป^๕ ข้าพเจ้าจะขอแสดงถึงความหมายของคำว่าราชการบริหารส่วนต่าง ๆ ^๕นี้เป็นลำดับต่อไป.

ใน ประการแรก ตัวบทแห่งพระราชบัญญัติ^๖นี้ ท่านเรียกว่า “ระเบียบการบริหารส่วนกลาง” ^๖นี้ก็หมายถึงระเบียบราชการบริหาร ซึ่งจักใช้บังคับต่อพลเมืองทั่วไปในพระราชอาณาจักร ซึ่งแต่เดิมเรียกว่ารัฐบาลกลาง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะเหตุว่าประเทศสยามเราเป็นประเทศที่ตามรัฐธรรมนูญเรียกว่าเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกไม่ได้ ตามรัฐธรรมนูญหมายความว่า ประเทศเรามีรัฐบาลอยู่รัฐบาลเดียวเท่านั้น เช่นอย่างจังหวัดเลย หรือจังหวัดนครพนม เราจะมีรัฐบาลอีก ๒ รัฐบาลก็หาไม่ ทกลงเราคงมีอยู่แต่รัฐบาลเดียวเท่านั้นจะเรียกว่ารัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นนั้นไม่เหมาะ ซึ่งต่างกับประเทศที่มีรัฐบาลหลายรัฐบาล และประเทศนั้น ๆ เรามักเรียกกันว่ารัฐบาลผสมหรือสหรัฐ เช่น สหพันธรัฐอเมริกา เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้เรามีหลายรัฐบาลได้ หรืออย่างในประเทศอื่น ๆ มีการปกครองทำนองสหรัฐหรือที่มีหลายรัฐเข้ารวมกันเข้าก็มีหลายรัฐบาลได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นในพระราชบัญญัติใหม่นี้แทนที่เราจะเรียกว่ารัฐบาลกลาง เราจึงเรียกว่าราชการบริหารส่วนกลาง คำนี้เมื่อครั้งข้าพเจ้าได้สอนที่โรงเรียนกฎหมายได้เคยเรียกว่า “มัณฑล” ซึ่งคงหมายความว่าอย่างเดียวกัน แต่ในการสอนนั้นข้าพเจ้าได้ใช้เป็นศัพท์ ซึ่งบางทีศัพท์นั้นคงไม่คุ้นแก่ผู้ที่สนใจในพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหาร ในพระราชบัญญัติ^๗นี้ได้ตกลงเรียกเป็นคำสามัญ เพื่อให้เข้าใจง่าย.

ต่อไปในประการที่ ๒ ที่พระราชบัญญัติ^๘เรียกว่าราชการบริหารส่วนภูมิภาค คำนี้เป็นคำใหม่หมายถึงราชการของรัฐบาลที่ได้แบ่งแยกออกไปในส่วนต่าง ๆ ของพระราชอาณาจักรในเวลานี้^๙ก็คือ ราชการจังหวัดและอำเภอซึ่งจะต้องสังเกต ก็คือว่าราชการส่วนภูมิภาค^{๑๐}นี้ไม่ใช่เป็นราชการท้องถิ่น^{๑๑} เพราะเป็นราชการของรัฐบาลที่ได้

แยกไปประจำอยู่ในส่วนนั้น ๆ เหตุฉะนั้นข้อที่จะต้องพิจารณาในทางกฎหมายก็คือว่าราชการบริหารส่วนภูมิภาคนี้ไม่ได้แยกออกเป็นนิติบุคคลต่างหากจากราชการส่วนกลางคืองบประมาณส่วนภูมิภาคก็คงใช้งบประมาณของรัฐบาลนั่นเอง ไม่ได้มีงบประมาณหรือรายจ่ายได้โดยเฉพาะ และตามนัยนี้ข้าราชการที่รับราชการในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ เช่นในจังหวัดและในอำเภอคงเป็นราชการของรัฐบาล ในข้อนี้เราจะต้องแยกให้ต่างกับราชการบริหารส่วนท้องถิ่นหรือเทศบาลซึ่งจะได้กล่าวต่อไป ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นได้แยกออกเป็นนิติบุคคลต่างหากออกจากราชการบริหารส่วนกลาง เพราะฉะนั้น งบประมาณของท้องถิ่น ก็มีได้โดยเฉพาะ และอาจมีพนักงานของท้องถิ่นนั้น ซึ่งไม่ใช่ข้าราชการของรัฐบาลและเมื่อเทศบาลทั้งหลายในจังหวัดนั้นรวมกันตั้งเป็นสหเทศบาลจังหวัดเพื่อประกอบกิจการของท้องถิ่นร่วมกันแล้วสหเทศบาลนั้นอาจมีงบประมาณของตนได้เพื่อประกอบกิจการของท้องถิ่นต่างหากจากงบประมาณของรัฐบาล

ในประการที่ ๓ ตัวบทเรียกว่า ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ในที่นี้หมายความว่าความถึงราชการบริหารบางอย่างซึ่งจะได้ตัดแยกออกจากราชการบริหารส่วนกลางมาให้ท้องถิ่นจัดทำเอง โดยมีคณะหรือบุคคลซึ่งราษฎรได้เลือกตั้งเป็นผู้จัดราชการ เขาเรียกกันโดยทั่วไปว่า การปกครองแบบเทศบาล การปกครองหรือระเบียบบริหารส่วนท้องถิ่น ย่อมแตกต่างกับระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นตามที่ปรากฏอยู่ในมาตรา ๒๗ แห่งพระราชบัญญัตินี้ ท่านคงจะเห็นได้ว่าต่อไปนี้เราจะได้ยกคำบาลทุก ๆ คำบาลให้มีสภาพเป็นเทศบาลขึ้น มีการปกครองท้องถิ่นเองคือมีสภาเทศบาลซึ่งจำลองสภาผู้แทนราษฎรอย่างหนึ่ง และอาจมีคณะเทศมนตรี ซึ่งจำลองจากคณะรัฐบาลอีกอย่างหนึ่งเพื่อทำราชการอันเป็นของท้องถิ่นตามที่ได้กล่าวในมาตรา ๒๖ นั้น และเทศบาลต่าง ๆ ในจังหวัดอาจรวมกันตั้งเป็นสหเทศบาล เพื่อประกอบกิจการของท้องถิ่นอันร่วมกัน โดยวิธีนี้ราษฎรในท้องถิ่นจะได้ทำประโยชน์แก่บ้านเมืองของตนได้เต็มกำลังและนอกจากนี้การปกครองแบบรัฐธรรมนูญซึ่งท่านทั้งหลาย

ประสงค์ช่วยกันปลูกป่าให้มันคง ก็จะได้แผ่ไปทั่วพระราชอาณาจักร ราษฎรจะได้รู้สึกเห็นการปกครองชนิดนี้ทางสภาพของเทศบาลและทางคณะเทศมนตรีในท้องถิ่นของตน หรือจะกล่าวโดยย่อ ๆ ก็คือการปกครองของท้องถิ่นนั้น ราษฎรได้เลือกผู้แทนเข้ามาอยู่ในสถานนั้น และคงจะมีผู้บริหารหรือคณะเทศมนตรีในท้องถิ่นนั้นเอง ซึ่งใกล้ชิดติดต่อกับราษฎรเป็นการฝึกซ้อมในการที่จะใช้สิทธิของราษฎรตามรัฐธรรมนูญ...”

ดังกล่าวนี้นี้ คือสรุปปรากฏการณ์ของท่านปรีดี ฯ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม โดยย่อซึ่งเป็นการแสดงปรากฏการณ์พระราชนิพนธ์ระเบียบราชการบริหารราชการแผ่นดินในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นการผิดแผกแตกต่างจากระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การบริหารราชการแผ่นดินถือหลักกระจายอำนาจ คือให้ประชาชนเจ้าของประเทศได้มีสิทธิมีส่วนในการบริหารราชการแผ่นดินในทุกระดับชั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ส่วนการบริหารราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ถือหลักการควบคุมอำนาจหรือรวมศูนย์อำนาจมาไว้ในส่วนกลาง กีดกันประชาชนเจ้าของประเทศที่แท้จริงให้ออกไปนอกวิถีทางของการบริหารราชการแผ่นดินให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ดังนั้น เมื่อท่านปรีดี ฯ ร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย จึงนับว่าเป็นของใหม่ในสมัยนั้น จึงต้องทำความเข้าใจกันอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะแต่ในหมู่ข้าราชการเท่านั้น แม้แต่ในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จำเป็นต้องอยู่เหมือนกัน เพราะเป็นผู้เห็นชอบให้พระราชบัญญัติฉบับนี้ผ่านออกไปในฐานะที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ประธานสภาจึงได้เชิญ ท่านปรีดี ฯ เจ้าของร่างพระราชบัญญัติมาแสดงปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่บัดนี้ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าวนี้ เราเห็นเป็นธรรมดา ๆ เสียแล้ว และเห็นว่าจำเป็นจะต้องแก้ไขเพื่อความเหมาะสมต่อไปอีกตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็จะต้องยึดหลักกระจายอำนาจจึงจะได้ชื่อว่าเป็นการพัฒนา-

เบียบบริหารราชการแผ่นดินตามคําสั่งของระบอบประชาธิปไตย แต่ถ้าหากใครขึ้นแก้ไขระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามทำนองรวบอำนาจแล้ว ก็จะเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากจะเป็นฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น

หลังจากที่พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินได้ประกาศใช้แล้ว ท่านปรีดี ฯ ก็ได้จัดร่างพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินที่ได้แบ่งการบริหารออกเป็นส่วนท้องถิ่นด้วย และพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ได้ผ่านสภาประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อมา ครั้นแล้วจึงได้มีการปฏิบัติการจัดระบบเทศบาลขึ้นเป็นครั้งแรกอันเป็นการฝึกฝนราษฎรให้รู้จักปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นปฐมบทของระบอบประชาธิปไตยหรือจะกล่าวว่ระบบเทศบาลเป็นบทบาททางการเมืองเบื้องต้นของราษฎรตามคําสั่งของระบอบประชาธิปไตยก็เห็นจะไม่ผิด

จากข้อเท็จจริงเช่นนี้จึงกล่าวได้ว่า ท่านปรีดี ฯ คือผู้ให้กำเนิดระบบเทศบาลขึ้นในเมืองไทย อันเป็นการมอบอำนาจให้แก่ราษฎรในท้องถิ่นปกครองกันเองตามวิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจิตใจอันเป็นประชาธิปไตยของท่านปรีดี ฯ และคณะราษฎร ในอันที่มุ่งมั่นเพื่อมอบอำนาจการปกครองตนเองให้กับราษฎรอย่างแท้จริง ตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ฯ

แต่ก็แน่นอน ในการมอบอำนาจการปกครองตนเองให้กับราษฎรนั้น คณะราษฎรจำเป็นต้องมอบอำนาจให้ทีละขั้นตามพื้นฐานของการศึกษาของประชากรและ ความสำนึกในทางการเมืองของมวลราษฎร ดังที่ปรากฏอย่างชัดแจ้งอยู่ในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นั้นแล้ว อันถือเป็นสัญญาประชาคมที่คณะราษฎรมีต่อมวลราษฎรทั้งหลาย

บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาตรา ๖๕ บัญญัติไว้ว่า

“เมื่อราษฎรมีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมดและอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน

(๑) สมาชิกประเภท ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งตามเงื่อนไขในบทบัญญัติมาตรา ๑๖ และมาตรา ๑๗

(๒) สมาชิกประเภท ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างเวลาที่ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕”

ถ้าสัญญาประชาคม ได้เป็นไปตามสัญญา ก็หมายความว่าบทเฉพาะกาลตามมาตรา ๖๕ นี้ ก็จะสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นอย่างช้า และต่อ่นั้นไปราษฎรก็จะได้อำนาจในการปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ เพราะสมาชิกประเภท ๒ (แต่งตั้ง) จะหมดไปตามบทเฉพาะกาลสภาผู้แทนราษฎรจะคงมีอยู่แต่สมาชิกประเภทเดียว คือประเภท ๑ ที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนโดยตรงเท่านั้น และรัฐบาลก็จะประกอบขึ้นด้วยสมาชิกประเภท ๑ หรือที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนล้วนๆ เป็นไปตามหลักการของประชาธิปไตยที่ว่า รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

แต่เหตุการณ์ภายหลังขบถบวรเดชได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งเหตุการณ์ภายในประเทศและเหตุการณ์ของโลก โดยเฉพาะความขัดแย้งแย่งดีกันเอง ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งได้มีความคิดเห็นแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายที่มีจุดยืนอย่างมั่นคงอยู่กับอุดมคติของคณะราษฎร คือหลัก ๖ ประการหรือ เอกราช, ประชาธิปไตย, สันติภาพ และความอยู่ดีกินดีของประชาชน กับฝ่ายที่ละทิ้งอุดมคติของคณะราษฎรโดยเฉพาะอุดมคติแห่งการเชิดชูระบบประชาธิปไตย

ฝ่ายแรกนำโดยท่านปรีดี พนมยงค์ และฝ่ายหลังนำโดยท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแม้ว่าราษฎรส่วนใหญ่และสมาชิกคณะราษฎรส่วนมากจะสนับสนุน ท่านปรีดี ฯ

แต่ก็เป็นเสียงสนับสนุนที่เหมือนกับทนายร่วน ก็ไม่เป็นกลุ่มก้อนเพราะไม่มีการจัดตั้งทางการเมือง ฉะนั้นจึงสู้เสียงสนับสนุนฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นเสียงสนับสนุนส่วนข้างน้อย แต่ก็เป็นเสียงสนับสนุนที่มีปืนหนุนหลังและมีองค์การจัดตั้งเป็นกองทัพจึงทำให้จอมพล ป. ฯ สามารถช่วงชิงอำนาจทางการเมืองได้และมีอำนาจโดยเด็ดขาดสืบมาหลายปี

มีการกล่าวกันว่าถ้าหากฝ่ายที่สนับสนุนท่านปรีดี ฯ ได้มีการจัดตั้งทางการเมืองอย่างองค์การจัดตั้งของประชาชนแล้ว ถึงแม้ว่าจอมพล ป. ฯ จะมีปืนและกองทัพสนับสนุนก็ยังไม่สามารถเอาชนะและขจัดท่านปรีดี ฯ ที่มีองค์การจัดตั้งของประชาชนสนับสนุนได้อย่างแน่นอน

จากชัยชนะของจอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะนายกรัฐมนตรีที่สืบทแทน พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา (ยศขณะนั้น) และมีอำนาจอยู่เหนือรัฐมนตรีส่วนมาก จอมพล ป. ฯ จึงได้จัดให้มีการแก้ไขบทเฉพาะกาลมาตรา ๖๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ก่อนที่บทเฉพาะกาลจะสิ้นสุดลงในปี ๒๔๘๕ โดยยืดอายุบทเฉพาะกาลมาตรานี้จาก ๑๐ ปีเป็น ๒๐ ปี

ปฏิบัติการดังกล่าวเป็นแผนการครองอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ โดยอาศัยสมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นเครื่องมือ ซึ่งท่านปรีดี ฯ ไม่เห็นชอบด้วยแต่ก็ไม่สามารถที่จะคัดทานความต้องการของจอมพล ป. ฯ เอาไว้ได้ ในที่สุดท่านปรีดี ฯ เอง ก็ต้องกระเด็นออกจากกระดานหมากรุกการเมือง เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

แต่ทันทีที่ท่านปรีดี ฯ ได้กลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยจิตใจอันมุ่งมั่นต่อการปลุกฝังระบอบประชาธิปไตย อย่างมีความรับผิดชอบ ท่านไม่เคยลืมสัญญาประชาคมที่คณะราษฎรมีต่อราษฎร เพราะในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ฯ ก็เพื่อให้ประชาชนได้ปกครองตนเองตามวิถีทางที่เรียกว่าประชา-

ธิปไตย ดังนั้นท่านจึงได้เสนอแนะให้ปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เสียใหม่เพื่อให้ประชาชนได้มีอำนาจในการปกครองจริง ๆ

ท่านปรีดี ฯ ได้กล่าวไว้ในบทนิพนธ์บทหนึ่งเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า

“ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ คณะราษฎรได้ปฏิบัติตามคำมั่นที่ให้ไว้แก่ราษฎร เพื่อให้ราษฎรมีสติธิปไตยสมบูรณ์ ดังนั้นผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ซึ่งส่วนมากเป็นสมาชิกคณะราษฎร จึงได้ร่วมมือกับผู้แทนราษฎรประเภท ๑ ซึ่งได้รับเลือกโดยตรงจากราษฎร จัดร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ แทนฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

รัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ ได้ให้สิทธิประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ที่สุดแก่ปวงชนชาวไทยคือมาตรา ๑๓ ให้มีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เกียรติยศ สถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ แม้มีข้อกำหนดภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย แต่บทกฎหมายนั้นก็ไม่ล่วงล้ำสิทธิประชาธิปไตย คือเพียงกำหนดให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงออกกันแพร่หลาย พรรคการเมืองก็ตั้งกันได้อย่างแพร่หลายโดยไม่จำกัดความนิยมลัทธิการเมืองของพรรคนั้น ๆ

รัฐสภาซึ่งประกอบด้วยพฤฒสภา (SENATE) และสภาผู้แทน สมาชิกทั้งสองสภาเป็นไปโดยการเลือกตั้งมิใช่การแต่งตั้ง คือการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนให้ราษฎรลงคะแนนออกเสียงโดยตรงและลับ การเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาให้ใช้วิธีลงคะแนนออกเสียงโดยทางอ้อมและทางลับ ซึ่งเป็นหลักที่นิยมกันทั่วไปซึ่งเรียกกันว่า การลงคะแนนสองชั้น คือราษฎรลงคะแนนทั้งตัวแทนของตน (ซึ่งอาจเป็นสมาชิกสภาผู้แทน) มาขึ้นหนึ่งก่อน ตัวแทนของราษฎรลงมติเลือกพฤฒสมาชิกอีกชั้นหนึ่ง”

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังแยกข้าราชการประจำออกจากการเมืองโดยเด็ดขาด
ดังที่ปรากฏอยู่ในมาตรา ๒๔ ว่า....“สมาชิกพรรคสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ” และในมาตรา
๒๕ บัญญัติไว้ว่า....“สมาชิกสภาผู้แทนต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ” เกี่ยวกับอำนาจบริหาร
มาตรา ๖๖ ก็ได้บัญญัติไว้ว่า “....รัฐมนตรีต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ”

แต่ในที่สุดรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับนี้ก็ถูกละเมิดและยกเลิกไป
โดยคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งได้เข้ามาแทนที่อำนาจคณะราษฎรจึงเป็นอันยุติอำนาจ
ของคณะราษฎรแค่เพียง ๑๕ ปี หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (๒๔๗๕-๒๔๙๐) และคณะ
รัฐประหารก็ได้สืบทอดอำนาจต่อกันมาจวบจนบัดนี้ (๒๔๙๐-ปัจจุบัน)

ถึงแม้ว่าบางครั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะได้เดินออกนอกถนนนอกทางแห่ง
อุดมคติของการปฏิวัติไปบ้างก็ตาม แต่ท่านปรีตี้ ๆ ก็ได้พยายามตั้งกลบอยู่ตลอดเวลาและ
ประทับประคองนำไปสู่เป้าหมายของการปฏิวัติคือมอบอำนาจให้ประชาชนปกครองตนเอง

แต่ถึงกระนั้นก็ไม่วายที่จะถูกโจมตีจากฝ่ายผู้สูญเสียอำนาจ เมื่อ ๒๔ มิถุนายน หรือ
สมุณรับใช้ของฝ่ายนั้น เป็นทำนองว่าการเปลี่ยนแปลงเมื่อ ๒๔ มิถุนายน นั้น เป็นการช่วงชิง
อำนาจเพื่อหมู่เพื่อคณะของคณะราษฎรเอง หาใช่เพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง
เพื่อประชาชนปกครองตนเองแต่ประการใดไม่ พวกปฏิกริยาและสมุณรับใช้ได้ถือเอาพระราช
หัตถ์เลขาของสมเด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ มาเป็น
เครื่องมือในการโจมตี โดยพยายามชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลคณะราษฎรขณะนั้นไม่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง
เพราะยังมีสมาชิกประเภท ๒ เป็นเครื่องมือสนับสนุนรัฐบาล ซึ่งก็เป็น
ความจริงแต่วิญญูชนทั้งหลายผู้มีใจเป็นกุศลก็ย่อมจะเห็นในความจำเป็นของรัฐบาลคณะราษฎร
ขณะนั้นเพราะเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อเพื่องจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาใหม่ ๆ ยังไม่
ทันถึง ๒ ปี แต่คณะราษฎรก็ได้ให้คำมั่นไว้แล้วในรัฐธรรมนูญว่าจะยกเลิกสมาชิกประเภท ๒
ภายในกำหนด ๑๐ ปี เป็นอย่างช้า

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรเมื่อ ๒๔ มิถุนายน นั้น ผิดกับการ
ผลัดแผ่นดินในอดีตเพราะไม่มีการฆ่าล้างโคตร คณะราษฎรจึงจำเป็นต้องคุมอำนาจไประยะ
หนึ่งก่อน เป็นการป้องกันตนเองและป้องกันการทำลายล้างระบอบประชาธิปไตย อันอาจ
เกิดจากการกระทำของกลุ่มที่สูญเสียอำนาจ ก็อย่างขบถบวรเดชเมื่อ ๒๔๗๖ นั้นเป็นตัวอย่าง
ให้เห็นอยู่แล้วของความพยายามของพวกที่สูญเสียอำนาจในอันที่จะช่วงชิงอำนาจคืน

ท่านปรีดี ฯ ได้พูดถึงเรื่องนี้ว่า

“คณะราษฎรได้มีเจตนาและปฏิบัติตามอุดมคติดังกล่าวนี้ ดังปรากฏใน
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ และรัฐ
ธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้ว แต่ในระยะหัวต่อซึ่งจำเป็นต้องมีบทเฉพาะ
กาลชั่วคราวที่จะต้องเปลี่ยนระบบเก่าที่มีมาแต่โบราณกาล ให้เข้าสู่ระบบประชาธิปไตย
เต็มขั้นนั้นต้องมีกึ่งประชาธิปไตยก่อน”

ท่านปรีดี ฯ ได้พูดถึงการโจมตีของคนจำพวกหนึ่งต่อคณะราษฎรว่า

“บางคนที่เคยเป็นมหาดเล็กชั้นต่ำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ และ
บางคนที่รับทรศนะที่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคนถ่ายทอดข้อเท็จจริงที่ผิด ๆ โดยไม่รู้ถึง
พระราชทรศนะแท้จริงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ โดยตลอด ก็พยายามที่
จะฟื้นฟูเอาเรื่องที่มีข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ กับคณะราษฎรมา
ขยายความ เพื่อแสดงตนเป็นผู้นิยมราชาธิปไตยยิ่งกว่าองค์พระราชาธิปไตย ชนรุ่นใหม่ที่
ต้องการสัจจะแท้จริงนั้นแทนที่จะเชื่อฟังแต่มหาดเล็กชั้นต่ำบางคนก็มีทางที่จะขอพระ
ราชทานพระราชวโรกาสจากสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีและขอเฝ้าเจ้านายบางองค์ที่
ทรงอยู่ใกล้ชิดพระปกเกล้า ฯ ภายหลังที่พระองค์สละราชสมบัติแล้วว่าพระองค์มีทรศนะ
ต่อคณะราษฎรและบุคคลในคณะราษฎรนั้นอย่างไร”

เกี่ยวกับการสละราชสมบัติของพระปกเกล้า ฯ ท่านปรีดี ฯ ได้พูดไว้ในบทนิพนธ์
บทหนึ่งว่า

“การสละราชสมบัติของพระปกเกล้า ฯ นั้น พระองค์ได้ทรงชี้แจงไว้ในเอกสารสละราชสมบัติแล้วว่า พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับรัฐบาลสมัยนั้นอย่างใดบ้าง รัฐบาลได้พยายามที่จะกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระทัยของพระองค์ จึงได้แต่งตั้งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์รัฐมนตรีในรัฐบาลนั้นซึ่งเคยเป็นเสนาบดีของพระองค์มาก่อนให้เป็นตัวแทนรัฐบาลไปกราบบังคมทูล แต่พระองค์ก็ได้ตัดสินใจสละราชสมบัติ”

เป็นที่ยอมรับกันว่าพระราชหัตถ์เลขาฉบับทรงสละราชสมบัติเป็นพระราชหัตถ์เลขาที่เกือบลือต่อระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง แต่ใคร ๆ ก็ย่อมจะพูดได้เขียนได้ ส่วนว่าจะปฏิบัติได้เหมาะสมกับสภาวะการณ์หรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ก็เข้าทำนองคำพังเพยที่ว่า “ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก” ซึ่งคนจำพวกหนึ่งชอบหยิบยกเอาพระราชหัตถ์เลขาฉบับนี้มากล่าวโจมตีคณะราษฎร ด้วยหวังแต่เพียงชี้ให้เห็นถึงน้ำพระทัยอันเป็นนักประชาธิปไตยของกษัตริย์พระองค์นั้น และในขณะเดียวกันก็เป็นการประนามคณะราษฎรไปด้วยในตัว และดูเหมือนว่าการประนามคณะราษฎรจะกลับเป็นเนื้อหาหรือเจตนาที่แท้จริงของการอ้างอิง พระราชหัตถ์เลขาฉบับนั้นเสียด้วยซ้ำ

ดังนั้นเพื่อความเป็นธรรมแก่คณะราษฎร และเพื่อธำรงไว้ซึ่งศักดิ์แห่งประวัติศาสตร์ เราจึงควรจะได้ศึกษาถึงข้อขัดแย้งที่แท้จริงระหว่างพระปกเกล้า ฯ กับรัฐบาลขณะนั้น ซึ่งเราจะได้พบกันในโอกาสข้างหน้า

โปรดเรียกหา

“ทนายจำเริญ”

สารคดีการเมือง
ที่ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง
และของโลก

■ ท่านอ่านหนังสือเหล่านี้หรือยัง

■ ถ้ายังโปรดหามาอ่านด่วน

- △ “ชีวิตและงานของ ดร. ปรีดี พนมยงค์”
- △ “ศิษย์อาจารย์”
- △ “ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับท่านปรีดี พนมยงค์”
- △ “เมื่อรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ลี้ภัยฯ”
- △ “จากกรุงเทพฯ ถึงปักกิ่ง”
- △ “ท่านปรีดีฯ กับราชบัลลังก์”
- △ “การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของท่านปรีดีฯ”
- △ “ประวัติรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์”
- △ “เผชิญวิกฤติทางการเมือง”

และเล่มต่อไป “ประวัติรัฐบุรุษอาวุโสฯ ตอนสี่” กำลังจะออกตีพิมพ์มา

พิมพ์ที่ประชุมกรรมการพิมพ์ ๑๐๐ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ (หลังกระทรวงเกษตร) โทร. ๘๒๐๒๘๐

นายประจักษ์ สิริวัฒนศิริกุล พิมพ์ที่พิมพ์โฆษณา ๒๕๐๖